
DOI: <https://doi.org/10.47960/2303-7431.18.30.2023.7>

UDK: 811.163.42'373.72

821.163.42.09-31 Krleža M.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 20. VI. 2023.

Prihvaćeno: 21. XI. 2023.

MILEA AJDUK KURTOVIĆ – IVONA ŠETKA ČILIĆ

– JADRANKA ŠIMUNOVIĆ

Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti – Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet – Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet

milea.ajduk.kurtovic@fpmoz.sum.ba – ivona.setkacilic@ff.sum.ba – jadranka.simunovic@ef.sum.ba

METAFORE PERSONIFIKACIJE U KRLEŽINU ROMANU *NA RUBU PAMETI* I NJEGOVU PRIJEVODU NA ENGLISKI JEZIK

Sažetak

U skladu s općim načelima teorije konceptualne metafore i teorije prevođenja metafore analizirat će se razlike i sličnosti konceptualnih i jezičnih metafora personifikacije u originalnome tekstu na hrvatskome jeziku i njegovu prijevodu na engleski jezik. Posebna pozornost posvećuje se književno-tekstualnoj komunikaciji između dvaju tipološki različitih jezika, s aspekta univerzalnih i kulturno-specifičnih konceptualnih i jezičnih metafora, odnosno njihovih jezičnih i kulturnih razlika. Kognitivno-lingvistička kontrastivna analiza konceptualne metafore najbolje ukazuje na probleme u prikazivanju književnih metafora, društvenih i kulturoloških razlika te drugih aspekata različitih jezika i načina na koji se ove metafore realiziraju. Analizom primjera metafora u originalnome tekstu i prijevodu istražiti ćemo u kojoj mjeri metaforičnih izraza ostaje

metaforična nakon prelaska u drugi jezik te kako se kognitivna lingvistika i znanost o prevođenju bave jezikom i mišljenjem.

Ključne riječi: metafore personifikacije; teorija konceptualne metafore; teorija prevođenja; univerzalne i kulturno-specifične metafore; hrvatski jezik; engleski jezik

1. Uvodna razmatranja

Zbog specifičnosti izričaja jednoga od najvećih hrvatskih pisaca korpus istraživanja čine Krležin roman *Na rubu pameti* objavljen 1938. godine i njegov prijevod na engleski jezik, naslovljen *On the edge of reason*, koji je prevela Zora Depolo. Roman iznimne povijesne i umjetničke vrijednosti, uz roman *Povratak Filipa Latinovicza*, uvršten je u krug *Prvih vrednota suvremene hrvatske književnosti*. Miroslav Krleža svojim je književnim djelom obilježio cijelo književno razdoblje u kojemu je djelovao: od 1914. godine kada objavljuje prvu dramu *Legenda* pa sve do sedamdesetih godina. U središtu zbivanja romana *Na rubu pameti* jest Doktor, lik koji je do svoje pedeset i druge godine živio sasvim prosječnim malograđanskim životom, oženjen ženom Agnezom s kojom ima troje djece, zaposlen kao pravni referent u jednoj industrijskoj organizaciji. Jedne večeri u vinogradu generalnoga direktora Domaćinskoga Doktor izriče kobnu rečenicu: „Sve je to kriminalno, krvavo, moralno bolesno“ (Krleža, 1954: 35). Nakon te večeri slijedi hajka protiv Doktora, gdje ga prate priče i neistine o događajima te večeri, različite glasine i pretpostavke, malograđanska glupost, od zatvora pa do umobolnice. Doktor se pretvara u osobu koju je društvo bacilo na marginu, koja se odlučila na neki način suprotstaviti ljudskoj gluposti, koja je temeljna tema romana te je uzrok i posljedica svih događaja.

Rad se bavi pretpostavkama da većina metaforičnih izraza ostaje metaforična nakon prelaska u drugi jezik te da se kognitivna lingvistika i znanost o prevođenju bave jezikom i mišljenjem, o čemu svjedoče rezultati u zaključku.

Književnici koriste metafore jer se isti apstraktni pojam može metaforički strukturirati na različite načine. Pisци mogu posezati za

metaforama, koje su dio našega svijeta stvarnosti, da bi one postale bogatije i dublje nego što su u našoj svakodnevnoj uporabi (Lakoff i Turner, 1989: 15). Književne metaforične jezične izraze doživljavamo kao nove i originalne, ali razumljive, jer su utemeljene na konvencionalnim konceptualnim metaforama. Personifikacija je metaforičko sredstvo koje se često koristi u književnim tekstovima. Omogućava nam korištenje znanja o nama samima kako bismo shvatili druge aspekte u svijetu, kao što su vrijeme, smrt, prirodne sile i neživi objekti (Kövecses, 2002: 53). Neke su metafore univerzalne, neke imaju specifična obilježja kultura u kojima su nastale, a metaforičke varijacije mogu postojati i u okvirima iste kulture. Drugi jezik označava i drugi kulturni i književni krug, koji čitatelj ne može rekonstruirati kao govornik. Glavni je cilj rada analizirati promjene koje se događaju kada metafore prelaze iz jednoga u drugi jezik na razini konceptualne metafore, dok rad ne istražuje kvalitetu prijevoda. Određeni izrazi preklapaju se u većini jezika, tako da preklapanje, bilo na kulturnome ili semantičkome polju, olakšava tumačenje prijevoda jer stvara i u izvoru i u prijevodu istu sliku.

2. Teorijske postavke

Pojam konceptualne metafore u jezik uveli su George Lakoff i Mark Johnson, koji smatraju da je metafora dio ljudskoga kognitivnog sustava i temeljno načelo u razvoju mišljenja. Metafora nije samo stvar jezika, ona je nezaobilazan dio ljudskoga iskustva o fizičkome svijetu i temelji se na uvjerenju da je naš spoznajni sustav pomoću kojega razmišljamo i djelujemo metaforički strukturiran (Lakoff i Johnson, 1980: 3). Primarna funkcija metafore jest omogućiti razumijevanje teških, složenih, apstraktnih i nedovoljno određenih pojmova, jer metafore „igraju središnju ulogu u definiranju naše svakodnevne stvarnosti“ (Lakoff i Johnson, 1980: 5)¹.

Kognitivna lingvistika pruža jedinstven okvir u kojemu se mogu proučavati i sasvim inovativne i konvencionalne metafore. Konceptualne

¹ VP – vlastiti prijevod (svi prijevodi na engleski i s engleskoga jezika u radu vlastiti su prijevod autorica rada).

metafore podrazumijevaju dva koncepta i imaju oblik A je B, gdje se koncept A podrazumijeva pomoću koncepta B. Lingvističke metafore ili metaforički jezični izrazi jesu jezične realizacije konceptualnih metafora. Konceptualna metafora obično se predstavlja tako da se koriste umanjena velika slova: CILJNA DOMENA (A) JE POLAZNA DOMENA (B) = ŽIVOT (A) JE PUTOVANJE (B).

Metafora uključuje prosudbu koja se temelji na odnosu između polazne domene (*source domain*) i ciljne domene (*target domain*). Kako bismo vezu između dviju domena mogli nazvati konceptualnom metaforom, između izvorne i ciljne domene mora postojati dovoljna razlika – izvorna i ciljna domena moraju pripadati dijelovima našega iskustva koje doživljavamo kao sasvim različito (Lakoff i Johnson, 1980; Lakoff i Turner, 1989; Lakoff, 1993; Kövecses, 2002; Kövecses, 2005; Stanojević, 2013).

I lingvističke i konceptualne metafore mogu biti konvencionalne (*conventional*) i nekonvencionalne ili inovativne (*unconventional ili novel*). Kognitivna lingvistika pruža jedinstven okvir u kojemu se mogu proučavati i sasvim inovativne i konvencionalne metafore. Konvencionalni metaforički jezični izrazi uvijek su izraz neke konvencionalne konceptualne metafore, dok inovativni jezični izrazi mogu biti rezultat novih konvencionalnih konceptualnih preslikavanja, ali i sasvim novih konceptualnih metafora (Lakoff i Turner 1989: 50; Kövecses, 2002: 32).

Klasifikacija i analiza nekonvencionalnih metafora temelje se na odnosu između izvornih područja konkretna, fizičkog iskustva, iz kojih se vrši preslikavanje na ciljna područja apstraktnih entiteta, mentalnih stanja, emocija i osjećaja.

Pored klasifikacije prema izvornim područjima, odnosno temeljnim metaforama, naglasak je na procesima proširivanja, razrađivanja temeljnih metafora i stvaranju metaforičkih sklopova te na interakciji metafora sa slikovnim shemama. Velika se pozornost posvećuje i izražavanju pozitivnih i negativnih vrijednosnih sudova, odnosno aksiološkomu dinamizmu, koji je ugrađen u slikovne sheme poput vektora. Slikovne sheme shvaćamo kao pravilnosti koje se pojavljuju u našim svakodnevnim aktivnostima, u kretanju ljudskoga tijela i našoj interakciji sa

svijetom oko nas, bez kojih bi naše iskustvo bilo kaotično i nerazumljivo (Johnson, 1987).

Po svojoj prirodi metafore se zasnivaju na znanju, ali i na predodžbama (Kövecses 2002: 36). Kod metafora utemeljenih na našem znanju o određenim konceptima preslikavamo elemente znanja, a kod metafora utemeljenih na predodžbenim shemama preslikavamo konceptualne elemente predodžbenih shema (*image shemas*). Osnovne sheme nastaju u interakciji s okolinom iz domena kao što su spremnici, putovi, veze, sile i ravnoteža. „Naša fizička iskustva potiču stvaranje predodžbenih shema koje metaforički strukturiraju mnoge naše apstraktne pojmove“ (Kövecses, 2002: 37). Konceptualni arhetipovi (*conceptual archetypes*) poput ljudskoga tijela, lica i kretanja predmeta kroz prostor imaju izrazitu iskustvenu osnovu (Langacker, 1993: 2-3).

Personifikacija je metaforičko sredstvo koje se često koristi u književnim tekstovima. Omogućava nam korištenje znanja o nama samima da bismo shvatili druge aspekte u svijetu, kao što su vrijeme, smrt, prirodne sile i neživi objekti (Kövecses, 2002: 53). Personifikacija je podvrsta ontološke metafore u kojoj se apstraktan entitet strukturira prvo kao da je fizički predmet, a potom kao ljudsko biće. Konceptualizacijom apstraktnih entiteta pripisujemo im atribute i karakteristike svojstvene ljudskim bićima, što ne bi bilo moguće bez njihove personifikacije, dajemo im ontološki status svođenjem na nešto opipljivije, neposrednije, osnovnije i mnogo lakše za razumijevanje. „Personifikacija nije jedan, jedinstven, opći proces, nego se ona razlikuje prema aspektima osobe koji se biraju“ (Lakoff i Johnson, 1980: 33) i, prema Kövecsesu, „koristi jednu od najboljih polaznih domena koje imamo – nas same“ (2002: 35).

Apstraktni složeni sustavi metaforički se konceptualiziraju kao osobe. Konceptualne metafore ovoga sustava imaju polaznu domenu OSOBA. Ciljne domene vrlo su široka raspona, od političkih, ekonomskih, industrijskih sustava, pogleda na svijet, društvenih organizacija, odnosa i sl. Glavno je žarište značenja ciljnih domena dvostruko: (1) ODGOVARAJUĆE STANJE i (2) STRUKTURA APSTRAKTOG SUSTAVA (Kövecses, 2002: 129). „Apstraktni kompleksni sustavi posredstvom sustava živih metafora postaju antropomorfni pa ih je lakše razumjeti, jer postaju

bliži kada dobiju svoje značenje preko konvencionaliziranih znanja o živim bićima i njihovom ponašanju“ (Charteris-Black, 2000: 158-159).

Konceptualna metafora APSTRAKTNI KOMPLEKSNI SUSTAV JE OSOBA/LJUDSKO TIJELO može se podvesti pod opći kognitivni model OTJELOVLENJE (Musolff, 2004: 60) u kojemu se specifični dijelovi tijela koriste za razumijevanje metafore. Na temelju istraživanja provedenih na tipološki različitim jezicima došlo se do spoznaja da postoje *univerzalne konceptualne metafore* koje imaju strukturu *opće* (generičke) razine i da se njihova univerzalnost najbolje objašnjava otjelovljenjem. Takve su metafore: SREĆA JE GORE, SREĆA JE SVJETLOST, SREĆA JE TEKUĆINA U SPREMNIKU, LJUTNJA JE TEKUĆINA/ PLIN POD TLAKOM U SPREMNIKU I METAFORE STRUKTURE DOGAĐAJA (Kövecses, 2002: 163-178).

Percepcija, kultura i kategorije u suodnosu s iskustvom mogu biti temelji motiviranosti različitih metaforičkih modela i lingvističkih izraza. Neke su metafore univerzalne, neke imaju specifična obilježja kultura u kojima su nastale, a metaforičke varijacije mogu postojati i u okvirima iste kulture.

Univerzalno otjelovljenje može dovesti do nastajanja potencijalno univerzalnih metafora. Različita društveno-kulturološka iskustva i različiti kognitivni procesi mogu biti uzrok metaforičkih varijacija. Primarne (temeljne) metafore možemo naći gotovo u svakom jeziku bez obzira na područje u kojem se on govori, na kulturu ili povijesno razdoblje u kojem su nastale. Veliki broj metafora koje su specifične za neki jezik ili društvo u drugim kulturama uopće ne nalazimo (Kövecses, 2005: 292).

Lakoff i Turner (1989: 55) smatraju da metaforama u književnosti upravljaju opća kognitivna načela. Postoje konceptualne metafore za razumijevanje života i smrti koje su dio naše kulture i koje automatski koristimo da bismo shvatili književna djela. To se postiže pomoću četiri strategija koje oni nazivaju: proširivanje (*extension*), razrađivanje (*elaboration*), postavljanje pitanja (*questioning*) i kombiniranje (*composing*) konceptualnih metafora. Stvaranje složenih metafora odvija se na konceptualnoj razini i vrlo je kompleksno. Bitno je uočiti da se ovdje

radi o konceptualno-spoznajnome procesu, o sastavljanju kompleksnih metaforičkih koncepata, a ne o spajanju riječi.

Može se zaključiti kako su metafore u književnosti *nove*, odnosno *originalne*, zbog postojanja procesa *proširivanja i razrađivanja* te kako su složene, odnosno *kompleksne*, zbog postojanja procesa spajanja nekoliko metafora u sklopove metafora. *Složene metafore* omogućuju uporabu običnih konceptualnih resursa na neobičan način, dalje od svakodnevnne, automatske, nesvjesne uporabe metafora.

Lakoff i Turner (1989: 88) ističu kako je važno razlikovati slikovne metafore (*image-based metaphors*) od metafora koje se temelje na predodžbenim shemama (*image-schemas*). Slikovne metafore bogate su mentalne slike koje se preslikavaju na druge bogate mentalne slike. To su *jednopotezne* metafore (*one-shot metaphors*) u kojima se jedna bogata slika, koja se sastoji od nekoliko elemenata, povezuje s drugom bogatom slikom. Premda se uvijek eksplicitno ne izražavaju elementi koji se preslikavaju, oni pridonose uspješnoj interpretaciji književnoga teksta. Neke se metafore protežu kroz čitav književni tekst ili njegov veći dio. Te metafore nazivaju se proširene metafore (*extended metaphors*) ili megametafore (*megametaphors*). Predodžbene sheme nisu bogate mentalne slike, one su zapravo temeljne strukture kao što su ograničena područja, putevi, središta itd. (Lakoff i Turner, 1989: 69).

S kontrastivnoga stajališta opće načelo razrade predviđa da će konceptualna metafora na većoj razini shematičnosti biti rasprostranjenija u različitim kulturama nego detaljna metafora te da će se pojedine razrade u okvirima detaljne metafore, iako su utemeljene na općim preslikavanjima iz neke shematične metafore, razlikovati od jezika do jezika, kao i od kulture do kulture (Stanojević, 2008: 92). „Prijevodom se smatra tekst koji je uvažen kao prijevod u ciljnoj kulturi, tako da prijevod ne mora da ispunjava zahtjeve ‘apsolutne ekvivalencije’ ili ‘adekvatnosti’ da bi bio prijevod (Chesterman, 1997: 59). Kada je riječ o metafori u prijevodu, riječ je o prenošenju između jezika i prenošenju između različitih domena iskustva“ (Shuttleworth, 2011: 301).

Na osnovi mnogih primjera shematične metafore, poput metafore strukture događaja, metafore velikoga lanca bića (usp. Lakoff i Turner,

1989: 160 – 213), metafore vremena (usp. Lakoff i Johnson, 1999: 137 – 169) i drugih, vrijede u više kultura. Neke su od njih možda čak i univerzalne, a njihove detaljnije razrade mogu biti vrlo različite (Feyaerts, 2003: 54). U diskurzivnim se istraživanjima pokazuje da „konceptualna metafora nije samo sredstvo konceptualizacije na razini općih kognitivnih sposobnosti, nego je ona stilsko izražajno sredstvo i sredstvo istraživanja književnosti“ (Stanojević, 2013: 123).

Metafora velikoga lanca bića obuhvaća konceptualizaciju „odnosa“, uključujući događaje i promjene stanja. Unatoč paralelama između klasifikacije konceptualnih entiteta i metaforičkih sustava, sve se metaforičke konceptualizacije stvari i odnosa ne mogu automatski podvesti u okvire metaforičkih sustava velikoga lanca bića i strukture događaja. U našem pojmovnom sustavu imamo metafore visokoga stupnja općenitosti ČOVJEK JE ŽIVOTINJA, koja se sastoji od konceptualnih metafora: ČOVJEK JE ŽIVOTINJA, NEPRIMJERENO LJUDSKO PONAŠANJE JE ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE, NEPRIMJERENI LJUDI SU ŽIVOTINJE, STVARI S KOJIMA JE TEŠKO IZAĆI NA KRAJ SU PSI I SEKSUALNO PRIVLAČNE ŽENE SU MAČKE. Ljudi koriste svoje znanje o prirodnome svijetu u izgradnji smislene društvene zajednice postojanja s obzirom na to da su životinje dio našega svijeta; nije čudno da se ljudi vrlo često opisuju i konceptualiziraju kao životinje (López, 2009: 80).

3. Metodologija

Metodologija rada razrađena je tako da su metafore iz originalnoga teksta na hrvatskome jeziku izdvojene prema sljedećim dvama kriterijima:

- *Klasifikacija metafora prema:*
 - a. personifikacija – *stvar je osoba i pojam je osoba*
 - b. metaforički sustav velikoga lanca bića.

Glavni cilj VELIKOGA LANCA BIĆA (Kövecses, 2002) jest odrediti mjesto za sve u svemiru u strogu hijerarhijskom sustavu koji je prikazan kao lanac okomito proširen (López, 2009). „Veliki lanac bića pretpostavlja da je prirodni poredak kozmosa takav da viši oblici postojanja

dominiraju nižim oblicima postojanja” (López, 2009: 81), kao rezultat da kada se ljudi uspoređuju sa životinjama, često se obezvrjeđuju.

- *Sličnosti i razlike prema prijevodu metafora uzimajući u obzir tri glavne metode prevođenja metafora:*
 - a. metafora u istu metaforu – izravan prijevod
 - b. metafora u različitu metaforu – zamjena slike metaforom koja ima isti ili sličan smisao ili slične asocijacije
 - c. metafora u značenju – parafraza, promjena k neslikovitu ekvivalentu (Schäffner, 2012: 252).

Prepoznavanje konceptualnih metafora koje se nalaze u metaforičnim izrazima u književnome djelu radi se na osnovi konvencionalnih metafora.

4. Analiza

U ovome radu istraživanje konceptualnih metafora kreće iz hrvatskoga jezika (Krlježina romana *Na rubu pameti*) i metaforičnih izraza pronađenih u prijevodu navedenoga romana na engleski jezik, pa je hipoteza da je većina metaforičnih izraza ostala metaforična nakon prelaska u drugi jezik.

4.1. Personifikacija – stvar je osoba i pojam je osoba

GLUPOST JE OSOBA

- Od jedne ljudske gluposti do druge put često traje stoljećima: kao svjetlost pogasle zvijezde, *glupost još nikada nije propustila da ne doputuje na kraj svoga određenja.*
 - Centuries often elapse before one humnfoly gives place to another, but like the light of extinguished star, *folly has never failed to reach its destination.*
- *Glupost je sama u sebe zaljubljena i njeno je samoljublje bezgranično.*
 - Folly is much enamored of itself, and its self-love is unlimited.

- *Glupost se je zaogrнула dostojanstvom i pozivima, zvanjima i činovima, glupost nosi zlatne lance lor-dmajorske i zvekeće ostrugama i kadionica-ma, glupost nosi cilindar na svojoj veleučenoj glavi, a ta je cilindraška glupost elemenat što sam ga proučio prilično pomno, jer sam među tim cilindrijacima imao čast i sreću proživjeti čitav jedan svoj maleni, neznatni život skromnog građanskog lica, toliko skromnog, te se rasplinulo gotovo do nevidljivosti.*
 - *Folly is clad in distinction and professions, titles and ranks. Folly is decorated with gold cains like a Lord Mayor. It rattles spurs and waves censers. Folly wears a top hat on its highly learned head, and this top-hatted folly is a form I have studied fairly closely. Indeed, I have had both the honour and the good fortune to spend my whole humble, insignificant life as a modest member of the middle class, so modest as to be almost invisible, among top-hatted people.*

STVAR JE OSOBA / NEŽIVO JE ŽIVO

- Bez nekog naročito izmišljenog kišobrana, ja sam pod tim pljuškom, pod tim elementarnim prolomom fraza osjećao kako me fantastični superlativi nose opasnom brzicom, kako se valja taj katarakt laži i gluposti, *kako me vuče k sebi gotovo neodoljivom snagom taj vodopad blesave retorike*, i onako okrutno raskrinkan od doktora Huga-Huga, sveden na značenje koje sam u okviru toga društva zapravo oduvijek i imao (na beznačajnu mjeru jednog plaćenog namještenika), gol i prezren kao uglavljeni bludnik i klevetnik, osjećao sam kako se *meni i mome malom gumenom čamčiću približava neodgodivo, ne baš pretjerano časno potonuće.*
 - *I saw that cataract of lies and folly, that waterfall of rhetoric drawing me to itself with a practically irresistible power. I sensed the urgent and not particular honorable imminent sinking of myself and my small rubber boat...*

4.2. Metaforički sustav velikoga lanca bića

4.2.1. Životinja je osoba

- *Osovio se čovjek na stražnje noge, prohodao je kao dvonožac, a glu-post se vuče za njim kao sjenka!*
 - *Man stood up on his hind legs, started to walk like a biped, and folly trailed behind him like shadow.*
- U samoćama – prazno, Znamo mi vrlo dobro *kako zapravo izgleda pod tuđim repom, ali bez toga njuškanja ne može se živjeti.*
 - *We know very well what there is under other people's tails, but we cannot live without sniffing.*

POLITIČAR JE ZMIJA; POLITIČAR JE ZMAJ; OSOBA JE SPREMNIK
NEGATIVNOGA

- *Ja sam kao političar bio u situaciji da gutam žabe i miševe, blato i staklo, a kadikad - bogami – i vatru.*
 - *As a politician I have been in situations when I had to eat humble pie and even fire itself.*

OSOBA JE GLADNA ZVJER; ANIMALNO

- Ljudi se progone uzajamno i osjećaju se progonjenima od kretnje, od pogleda, od riječi, *ljudi se njuškaju međusobno nepovjerljivo kao zvijeri*, ljudi jesu zapravo dvonoge životinje, ljudi krađu jedni drugima misli i novac (kao opice u prašumama što krađu jedne drugima banane), a kad su se nakrali i kad im se sito podriguje, onda zadovoljno gundaju valcere, mokreći u podzemnom pisoaru kakvog prljavog noćnog lokala, kamo iz daljine kroz koprenu dima i miris katrana dopire cilik slabe muzike: dobro nam ide, *nažderali smo se tuđe muke*, nose nas na jastucima, pijani smo, slava bogu.
 - *They sniff each other distrustfully, like beast.* In fact, people are only two-legged animals They steal one another's ideas and money, as mankeys in the jungle steal nuts from one another... one can vaguely hear the strumming of the orchestra, as if to

suggest: everything is all right with us, *we have been satisfied through other people's suffering*, everybody is kind to us, we are dank, praise be to God.

OSOBA JE GLADNA ZVJER

- Čovjek je gladan, **čovjek grize grkljane drugim dvonošcima oko sebe**, ili se gubi u krvi razvratnog rasula.
 - And so, from fear and foolishness, *each bites the other's throat, turned into animals by fright and terrified in face of the dark.*

OSOBA JE RIBA

- ...pred gospodinom plemenitim Rugvayem, koji sjedi s onu stranu nikljastog raspela, *a njegov hladni, prozirni, riblji pogled klizi po meni jeguljasto, slinavo...*
 - ...seated on the other side of a nickel crucifix *with his cold, penetrating, fishy look sliding down my body like an eel, sniffing away...*
 - Cijelo poslijepodne mislila je jučer o licu te nepoznate osobe, sanjala je o opaticama, o hodniku jedne bolnice *gdje su se kretale ribe u bolničkim košuljam...*
 - The whole previous afternoon she had tried to imagine the face of that unknown person, had dreamed about nuns, *about a corridor in a hospital garments...*

OSOBA JE PAS

- Ali upravo zato što sam bez ikakve skrivene primisli bio izgovorio jednu završnu rečenicu svog najintimnijeg monologa, bez najmanje zle ili agresivne namjere (jer se taj zaključak bio logično pojavio i posve slučajno zalepršao nad glavama onih glupana na verandi), ja sam, fasciniran bezazlenošću svoje male istine, osjetio kako bi podvući rep u tome momentu značilo doista pasji nestati pod stolom, *a da postanem pas upravo onog momenta kada sam*

nakon pedeset godina prvi put izrekao ono što mi je izgledalo ljudski logično, to nisam mogao.

- I realized that i could not do this by any means: putting my tail between my legs at that moment would have amounted to dissapearing under the table *like a dog at the time when, after fifty years, I had first said openly whatseemed, according to human logic, natural to me.*

OSOBA JE MUHA; GLUPOST JE TEKUĆINA U SPREMNIKU

- Samljeven sasvim u sitno brbljavošću Domaćinskog odvjetnika, pretvoren u sipku šaćicu juridičkoga pepela, bio bih pristao da me prospu na sve četiri strane svijeta i da mojim zemaljskim prahom osuše ovu svoju klasičnu Slavnu Osudu što su je potpisali *gustim mastilom ljudske gluposti u kojoj se ja utapam kao stara umorna muha u tintarnici.*
 - Ground wery fine by the babling of Domaćinskis attorney, turned into a loose handful of judicial ashes, I would have consented to be scattered to the four winds and to having my earthly ashes used to blot the sentence signedwith *the thick ink of human folly in which I was sinking like a worn-out fly in an inkpot.*

4.2.2. Stvar je životinja / neživo je živo

STVAR JE PTICA

- ...iz one smrdljive male štamparije *svakog petka njegova je „Vaga“ širila svoja krila nad našim blatom.*
 - From his reeking printshop every Friday his paper, The Scales, *stretched its wings over our muddy land illusions fluttered over our glens* and revived the dearest hopes for freedom, equality and brotherhood.

NEŽIVO JE ŽIVO

- Osjećao sam da još uvijek postoji mogućnost takozvanog konvencionalnog raspleta, kao za *svakog dresiranog psa* koji je zalajao u

sobi svoga gospodara: da uvuče rep i da se sakrije pod stol pred nogom ili pred remenom.

- I still saw a possibilities of the so called conventional denouement, as did *every trained dog barking at is master inside the room*: putting its tail between its legs and taking shelter under the table from the kick of the whip.

Kako je već navedeno, metodologija rada razrađena je tako da su metafore iz originalna teksta na hrvatskome jeziku i njihova prijevoda na engleski jezik izdvojene prema kriterijima *personifikacija – stvar je osoba /pojam je osoba* i *metaforičkoga sustava velikoga lanca bića*.

S obzirom na sličnosti i razlike prema prijevodu metafora i uzimajući u obzir tri glavne metode prevođenja metafora, gotovo svi izdvojeni primjeri jesu izravni prijevodi, tj. *metafora u istu metaforu*, dok su samo dva primjera *zamjena slike metaforom koja ima isti ili sličan smisao ili slične asocijacije*.

U primjeru metafore OSOBA JE RIBA

- *...gdje su se kretale ribe u bolničkim košuljama...* u prijevodu je u potpunosti izostavljena ova metafora.

U metafori POLITIČAR JE ZMIJA/ POLITIČAR JE ZMAJ primjer je *zamjene slike metaforom koja ima isti ili sličan smisao ili slične asocijacije*, kao u primjeru u kojemu je u prijevodu korištena fraza *to eat humble pie*, u značenju prihvatiti poniženje.

- Ja sam kao političar bio u situaciji *da gutam žabe i miševe, blato i staklo, a kadikad – bogami – i vatru*.
- As a politician I have been in situations when *I had to eat humble pie and even fire itself*.

5. Zaključak

Metafora se, dakle, ne koristi samo unutar pojedinoga jezika kao kognitivni mehanizam nego se, kako pokazuje naš korpus odabranih primjera, može koristiti i kao premosnica između dvaju jezika u procesu prevođenja, što je još jedan dokaz koji potvrđuje njezinu univerzalnost.

Kako je glavni cilj rada analizirati promjene koje se događaju kada metafore prelaze iz jednoga u drugi jezik na razini konceptualne metafore, uviđamo sličnost u domeni, no prijevod navedenih metafora dokaz je da svaki tekst pretpostavlja pragmatično kulturno znanje kulture kojoj pripada te da nijedan jezik nije moguće proučavati izvan njegova kulturnog konteksta. Primjer *da gutam žabe i miševе – I had to eat humble pie* dokaz je da je za razumijevanje prijevoda potrebno poznavati kulturni kontekst engleskoga jezika; kao i primjer *nažderali smo se tuđe muke – we have been satisfied through other people's suffering* u kojemu prijevod metafore nije metafora. Promatrajući prijevod na taj način, prevoditelj tada djeluje kao posrednik između kultura smješten u središte interkulturnoga dijaloga iz kojega interpretira fenomene strane kulture izvornoga teksta i prenosi ih u ciljni jezik te kulturu, osobito u procesu prevođenja književnih tekstova, jer originalan tekst na hrvatskome jeziku sadrži brojne elemente strane kulture koje je potrebno dešifrirati. Izdvojeni primjeri dokazuju da su konvencionalni metaforički jezični izrazi uvijek izraz neke konvencionalne konceptualne metafore, dok inovativni jezični izrazi mogu biti rezultat novih konvencionalnih konceptualnih preslikavanja, ali i sasvim novih konceptualnih metafora (Lakoff i Turner 1989: 50; Kövecses, 2002: 32).

Kao što je navedeno u radu, tri su glavne strategije prevođenja metafora: metafora u istu metaforu, metafora u različitu metaforu, metafora u značenje (Schäffner, 2012: 252). U većini primjera metafora ČOVJEK JE ŽIVOTINJA izravan je prijevod koji ostaje metaforičan nakon prelaska u drugi jezik. Analiza konceptualnih metafora koje se nalaze u metaforičnim izrazima u književnome djelu, rađena na osnovi konvencionalnih metafora, pokazala je da metafore u oba jezicima imaju ista metaforička preslikavanja, a izrazita sličnost primjetna je na lingvističkoj razini u istim ili sličnim metaforičkim izrazima. U oba jezika metafore ČOVJEK JE ŽIVOTINJA, NEPRIMJERENO LJUDSKO PONAŠANJE JE ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE, NEPRIMJERENI LJUDI SU ŽIVOTINJE, STVARI S KOJIMA JE TEŠKO IZAĆI NA KRAJ SU PSI prikladno su sredstvo za konstruiranje značenja i prenošenje poželjnih tumačenja metafora te postoji tendencija k sličnostima u vrsti preslikavanja u hrvatskome i engleskome jeziku.

Literatura

- CHARTERIS-BLACK, J. (2000). *Metaphor and vocabulary teaching in ESP economic. English for Specific Purpose*. University of Surrey, Guildford.
- CHESTERMAN, A. (1997). *Memes of translation: the spread of ideas in translation theory*. Cambridge. Cambridge University Press.
- KÖVECSES, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford. Oxford University Press.
- KÖVECSES, Z. (2005). *Metaphor In Culture: Universality And Variation*. Cambridge. Cambridge University Press.
- KRLEŽA, M. (1954). *Na rubu pameti*. Zora. Zagreb.
- KRLEŽA, M. (1995). *On the edge of reason*. New Directions Publishing Corporation. New York.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago. University of Chicago Press.
- LAKOFF, G., TURNER, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide To Poetic Metaphor*. Chicago. University of Chicago Press.
- LAKOFF, G. (1993). The Contemporary Theory Of Metaphor. ORTONY, ANDREW (ur.). *Metaphor and Thought*. Cambridge. Cambridge University Press.
- SHUTTLEWORTH, M. (2011). *How to choose between different research methods*. Birmingham. Aston University.
- STANOJEVIĆ, M. M. (2008). *Dijakronijska varijacija u metaforičkim modelima: razrada metodologije*. Zadar. Sveučilište u Zadru.
- STANOJEVIĆ, M. M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb. Srednja Europa.

Original scientific article

Received on June 20, 2023

Accepted on November 21, 2023

MILEA AJDUK KURTOVIĆ – IVONA ŠETKA ČILIĆ

– JADRANKA ŠIMUNOVIĆ

University of Mostar, Faculty of Science and Education – University of Mostar, Faculty of Humanities and Social Sciences – University of Mostar, Faculty of Economics

milea.ajduk.kurtovic@fpmoz.sum.ba – ivona.setkacilic@ff.sum.ba – jadranka.simunovic@ef.sum.ba

PERSONIFICATION METAPHORS IN KRLEŽA'S NOVEL *ON THE EDGE OF MIND* AND ITS TRANSLATION INTO THE ENGLISH LANGUAGE

Abstract

According to the general principles of the conceptual metaphor theory and the metaphor translation theory, both, the differences, as well as the resemblances between conceptual and linguistic personification metaphors will be analyzed using the original text in the Croatian language and its translation into the English language. A special emphasis is put on literary-textual communication between two typologically different languages from the point of view of the universal and culturally specific conceptual and linguistic metaphors, i.e., their linguistic and cultural differences. Namely, the cognitive linguistic contrastive analysis of the conceptual metaphor is the best way to indicate issues in presenting literary metaphors, as well as the social and cultural differences together with other aspects of different languages and the ways in which these metaphors are realized. Analyzing examples of metaphors in the original text and its translation, we will examine to what extent metaphorical expressions remain metaphorical after translating into another language.

ge, and how cognitive linguistics and the science of translation deal with language and thought.

Keywords: personification metaphors; conceptual metaphor theory; translation theory; universal and culturally specific metaphors; Croatian language; English language